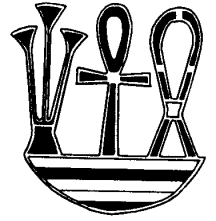

Egyiptomi Füzetek

6. évfolyam 3. szám

2006

A Magyar-Egyiptomi Baráti Társaság időszakos lapja

Büntetőperек az ókori Egyiptomban

„... aki táplálta és fellázította a csapatokat ellene, és aki támogatta, az támasztott rémületet. Vacsora után történt, amikor leszállt a sötétség. Visszavonultam, hogy ágyamra feküdjek, mert fáradt voltam. Éppen csak elaludtam. Így történt, hogy a kardokat, melyeknek csak parancsomra kellett volna felemelkedniük, kivonták ellenem. Ha éber lettem volna, fegyverrel a kézben, visszafordíthattam volna az árulókat. De éjjel nincsenek ott a bátrak, nincs ember, aki egyedül képes harcolni. Nem voltam felkészülve erre, nem is álmodtam hasonlóról, szívem nem hitte el embereim gyávaságát.”

Ennek a gyilkosságnak is köszönhető, hogy megszilárdult a Középbirodalom idején a társuralkodás rendszere, tehát minden uralkodó maga mellé vette az örökösét, többnyire a fiát és együtt uralkodtak. I. Szeszosztrisz, amikor meghallotta apja meggyilkolását, visszatért, és elégette a gyilkosságban részt vevő gonosztevőket. Ez is egy büntetési forma volt.

I. Szeszosztrisz fáraó kartusai a karnaki Fehér kápolnájából

Az Újbirodalom nagy fáraóit nem érte ilyen sérelem, de bizony a 19. és 20. dinasztia fordulóján az ország válságos helyzetbe került. Nem csupán azért, mert a belső gazdasága meggyengült és megrendült, hanem mert ezzel egy időben kelet felől az indoeurópai népek vándorlása feltartóztathatatlanul jött, több hullámban egymás után követték egymást ezek a népek, és az útjukba eső országokat legázolták. Egyiptomnak már korábban is szembe kellett néznie betolakodókkal, de eddig még mindig szerencsésen szembeszállt velük. III. Ramszesz különösen nagy tetteket vitt végbe.

Líbiai feje II. Ramszesz halotti templomából

Először is a líbiaiak betörését verte vissza, amely rengeteg áldozatot követelt. Elsősorban, ahogy az egyiptomi szövegekből értesülünk, a líbiaiak részéről. A medinet habui tempom falán, a domborműveken látjuk, hogy piramisokba rakták az elesett ellenség fejeit, és feltornyozták

a foglyul ejtett ellenség levágott kezeit. A zsákmányt, a templomokban amúgy is rendszeresen és gondosan felsorolták. Az igazi nagy próba-tétel a tengeri népek három egymást követő támadása volt, amelyet III. Ramszesz sorra visszavert. Ez mind a gazdaságot, mind az ország belső életét megrendítette, annak ellenére, hogy igen nagy zsákmány szerzett a fáraó. Mint halotti templomában elmondja, mintegy 40.000 élő marhából adományozott 30.000-et a thébai Amon papságnak.

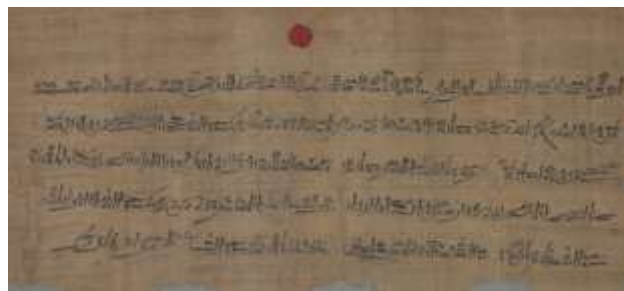

Medinet Habu, III. Ramszesz halotti temploma

Akik nem minősültek kifejezetten ellenségnek, azokat hagyták némi szolgaság után beépülni az egyiptomi társadalomba, ami így utólag visszatekintve igen nagy hiba volt. III. Ramszesz uralkodása alatt háremek is működtek. Lakóházak voltak, ahol a fáraó feleségei, lányai is éltek és mindazok a nők, akiket a külföldi uralkodók küldtek ajándékba a fáraónak. A háremek többnyire a Fajum vidékén vagy Memphisz környékén voltak. Természetesen egyiptomi tisztviselők is dolgoztak benne. III. Ramszesz egyik ágyasa, Teje, a fejébe vette, hogy az idős király helyett a saját fia, Pentaur méltó az uralkodásra, és a tettek mezejére lépett. Nehéz kideríteni, hogy mik voltak a fő bűncselekmények, mivel az egyiptomi források leginkább azt hangsúlyozzák, hogy mágikus cselekmények történtek, varázslókkal álltak kapcsolatban, és olyan emberekkel, akiknek az udvarnál is és a háremben is kapcsolatuk volt. Különböző üzeneteket küldözgettek egymásnak, de természetesen, mint minden összeesküvés, ez is kiderült, és akkor nagy vizsgálat kezdődött – jegyzőkönyv is maradt fenn róla, és ebből kiderül, hogy a bűnösöket keményen megbüntették. Az összeesküvőket bíróság elé állították.

A torinoi jogi papirusz számol be erről, de meglehetősen homályosan fogalmaz, így az eseményekről nem ismerünk részleteket.

Érdekes jelenségre vet fényt, hogy a mágiát alkalmazták. Ma is ismerünk olyan praktikákat, hogy viasz szobrocskákat készítenek, és megszurkálják azokat a helyeket, ahol ártani akarnak az illetőnek. Itt is ilyen viaszfigurákat és mágikus szövegeket emlegetnek: „*a felügyelő így szólt hozzá: Adjanak nekem egy írást, mely félelmetességet és tekintélyt ad nekem. – Adott neki egy írást a király írásai közül. Elérte a hárem oldalát. Viaszból való embereket készített, és írásokat, hogy bevigyék őket a felügyelő kezébe, elbűvölve az öröket a varázslattal. Más varázsmondásokat vigyenek be, és ismét másokat vigyenek ki. – szól az egyik jegyzőkönyv – Ezután kihallgatták őket ezekről. Minden bűnt és gonoszságot igaznak találtak, melyeket szíve kitalált, hogy megtegye azokat. Igazak voltak. Mindent megtett a többi nagy ellenséggel együtt. A halál nagy büntetését állapították meg számára, amelyről az istenek mondták, hogy szabják ki rá.*”

Részlet a Rollin papiruszból

A Rollin papiruszon ezt olvassuk: „*Varázslatokat szerkesztett elbűvölésre és lázadás szítására. Viaszból istenalakokat is készített, és embereket, az emberek tagjainak az elgyengítésére. A ház (hárem)háznagy kezébe adták őket, akinek Ré bár ne engedte volna meg, hogy a ház nagyja legyen! A többi nagy ellenség így szólt: Csempésszétek be őket, és becsempésszétek őket. Ez után megparancsolta, hogy elkövessék a rosszat. Ré bár ne engedte volna, hogy sikere legyen azokban! Kivallatták, és valósnak találták az összes bűnt és gonoszságot, amelyet a szíve kigondolt, hogy elkövesse azokat. Megtett mindent, a többi nagy ellenséggel együtt, nagy halálos vétket, úgyhogy az ország nagy undorai azok, amiket tett. Ezután, amikor megértette,*

hogy a vétkek, amiket elkövetett halált érdemel-
nének, önmagától halt meg.” Ezek a papirusz
részletek arról tanúskodnak, hogy a hárem-
összeesküvés veszélyes lehetett az uralkodóra
nézve, de úgy tűnik, III. Ramszesz nem ebben
halt meg. Lehetséges, hogy valami mérgezés
végzett vele, de a múmiáját megvizsgálták és
nem találtak erőszakosságra utaló nyomokat.
Mindenesetre a legmagasabb rangú személyeket
öngyilkosságra szólították fel, az alacsonyabb
rangúakat elég kegyetlenül megkínozták. Már
maga az orr és fülevágás is elég súlyos büntetés
volt. De a vízbe fojtás is kegyetlen. Emellett
volt, akit száz botütésre ítélték – ez 5 hatalmas,
fájó, vérző sebet okozott az elítéltnak.

III. Ramszesz múmiája a pólyával

III. Ramszesz korában a gazdasági élet is
meglehetősen gyenge lábakon állt. Ekkor jegyez-
tek le először a világtörténelemben sztrájkot.
Deir el-Medineben, a Luxorral átellenes parton,
nem messze a Királyok Völgyétől, laktak azok a
kézművesek, művészek, mesteremberek és
rajzolóok, akik a királysírokat, és a királynők
sírait díszítették. Ezeket a munkásokat úgy
osztották be a munkára, hogy 8 napot kellett
dolgozniuk, majd két szabadnapjuk volt, és
meglepő módon, napi 8 órát dolgoztak. Az
emberek fizetésként ellátmányt kaptak, ebből
éltek ők és családjuk is. III. Ramszesz korában

aztán már sokáig vártak, sokat ígértek nekik, de
mégsem érkezett meg az ellátmány: az élelmi-
szer, ruhanemű meg olajok. Ekkor kivonultak
III. Thotmesz halotti templomához, leültek a
földre és panaszkodtak. Az Amherst papirusz a
következőképpen írja ezt le: „Ezen a napon az
történt, hogy a munkások áthatoltak a temető 5
falán, és azt kiáltották: Éhesek vagyunk! Leültek
III. Thotmesz temploma elé, a szántóföld és a
sivatag határán. Három felügyelő és segédek
sürgötték őket, hogy térjenek vissza a temető
területére, és nagy esküt tettek: Visszatérhettek,
szavát adta a fáraó! Mégis ott ültek egész nap,
és csak estére tértek haza. Második nap hason-
lóképpen tettek. A harmadik nap előzönlöttek a
Ramesseumot, és így kiáltottak. Az éhség, a
szomjúság, a nincstelenség űzött ide bennünket,
nincs már olajunk, halunk, gabonánk. Tudasd a
fáraóval, ami jó istenünkkel, és a vezírral, akik
urunk, tegyenek valamit, hogy élhessünk. A 8.
napon kapták meg a részüket.” Ez a világ-
történelem első ismert sztrájkja, amelyet még
több munkabeszüntetés is követett, de ezekről
nincsenek ilyen részletes beszámolóink. Ahogy
telt az idő, és a gabonaelosztás egyre szakado-
zottabbá vált, az infláció pedig egyre magasabb-
ra emelkedett, az emberek nem tudtak megélni.
Egyre erőteljesebben követelték munkájuk bérét,
de egyre kevésbé kapták meg.

Medinet Habu, III. Ramszesz halotti templomának
2. oszlopcsarnoka

A templomok hatalmas vagyonokkal rendelkez-
tek. Különösen a karnaki Amon templom, a
héliopoliszi Ré templom és a memphiszi Ptah
templomnak voltak óriási jövedelmei és birto-
kai, de az embereiket ezek sem nagyon fizették

meg. A 20. dinasztia Ramszesz fáraóinak korában sorra következtek be rablások, munkamegtagadások és lázadások. A munkások leginkább éhséglázadásba kezdtek, a rablásokat többnyire mások követték el. Azok az idegen katonák, akik az idegen népekből épültek be, és más zsoldosok, akik szintén nem kapták meg járandóságukat, bandákba verődve járták az országot, kirabolva a parasztokat, kézműveseket. Így tartották fenn magukat. Egyiptomiak is elkövettek ilyeneket. Feljegyezték például, hogy egy hajóskapitány, 10 éven át szállított gabonát Felső-Egyiptomból a deltába és ez alatt a 10 év alatt olyan hatalmas vagyonra tett szert – mintegy 1000 zsák gabonát spórolt meg a kiosztandó anyagból, hogy feljelentették. De ekkor már nem érvényesültek azok a nagy bűn-tetések.

VI. Ramszesz múmiája megtalálásakor

A közönséges rablások mellett – főként a IX–X. Ramszeszek korában, Kr.e. 1100 körül, nem csupán az embereket és termékeket rabolták el, hanem a sírokba is betörték. Egyiptomban a sírrablás nem volt új keletű dolog, hiszen tudjuk, hogy például már a 4. dinasztia korában kirabolták Hotepheresz királynő gazdag gízai sírját – ezért helyezték át egy rejtett aknába – és időről időre felfedezték a behatolási nyomokat. De egy erős állam sokkal inkább elejét tudta venni ezeknek a bűncselekményeknek. Ekkor azonban szinte atomjaira esett szét az ország,

óriási válsággal küzdött, anyagi és erkölcsi értelemben egyaránt. Még annak a gyanúja is felmerült, hogy maguk a hivatali előljárók is részt vettek a sírrablásokban.

Királyok Völgye látképe

Feljegyezték egy olyan pert, amikor a Királyok Völgyében törtek fel sírokat. Akkor a keleti partról feljelentették a nyugati parti polgármestert, hogy fosztogatják a sírokat. Ez ádáz vita forrása lett a két előljáró között, és kirendeltek egy bizottságot, ami megállapította, hogy ugyan a bejelentett sírok épek, de találtak egy olyan sírt, a 17. dinasztia korából, melyet valóban brutálisan, vandál módon szédültak: behatolva a múmiákról letépték az arany ékszereket és különböző díszeket. Elfogtak kis tolvajokat, és egyikük elmondta ennek a betörésnek a történetét, amely Dra abu'l Nagaban történt. Itt több előkelő hivatalnok, Amon papnő, sőt király sírját is feltörték. Így szól a bűnös vallomása: *„Lopni mentünk, ahogy szoktunk, és megtaláltuk Szobekemszaf király piramisát, amely egészen más volt, mint a piramisok, vagy az előkelők sírjai, ahová portyázni jártunk. Fogtuk rézből való szerszámainkat, és utat vágtunk ennek a királynak a sírjába, egészen a közepéig. Megtaláltuk a földalatti kamrákat. Fogtuk a fáklyáinkat és alászálltunk. Utat nyitottunk a kötörmeléken át, és egy benyílóban találtuk magunkat, és ott találtuk ezt az istent fekvő, a királyt. Sírkamrájának legfelsőbb részében megtaláltuk Nubhasz királyné sírkamráját is, a férje mellett. Őt is stukkó védte és rejtette el, és kötörmelék borította. Itt is utat vágtunk, és megtaláltuk fekvő, ugyanúgy. Kinyitottuk a szarkofágjukat és a koporsójukat,*

és megtaláltuk a király tiszteletreméltó múmiáját, a sólyom alakjával díszítve. Nagy mennyiségű amulett és arany ékszer volt a nyaka körül, és egy arany diadém volt fölötte. Ennek a királynak a tiszteletre méltó múmiája arannyal volt borítva, és szarkofágjait belül és kívül arany és ezüst díszítette és mindenféle értékes kövek berakásai. Mi összeszedtünk mindent, amit találtunk rajtuk, ami aranyból, ezüsből és bronzból volt, és elosztottuk magunk között. Az aranyat, amit ezen a két istenen találtunk, és az ő múmiájukról való amuletteket, ékszereket és a szarkofágok darabjait 8 részre osztottuk. Mindegyikünk 20 debent kapott, összesen 160 deben aranyat, nem számítva a rejtett hely töredékeit. Azután átkeltünk a folyón, és visszatértünk Thébába. Néhány nap múlva, Théba főkerületének főfelügyelője meghallotta, hogy betöréseket követtünk el a Nyugati Thébában. Bebörtönöztek engem Théba polgármesterének hivatalában. Ezután én fogtam a 20 debent, amit a zsákmány részeként kaptam, és odaadtam Ha-em-opének, a Théba kikötője melletti fogda írnokának. Ő elengedett engem, és én csatlakoztam társaimhoz, és ők kielégítettek engem egy újabb résszel. Így hát együtt a többi tolvajjal, akik velem voltak, folytattuk mostanáig az urak Thébától nyugatra fekvő sírjainak kirablását. És ennek a vidéknek sok lakosa folytat tolvaj mesterséget, úgy, mint mi, és ők a mi jó cimboráink.”

I. Széti fáraó sírkamrája a Királyok Völgyében

Egy másik papiuszon I. Széti, II. Ramszesz, VI. Ramszesz sírjainak kirablását írják le. A két vallomástevő a két elhunyt vádlott felesége és fia volt. Megrendítő az özvegy vallomása: „Ő (ti. a férje) elhozott egy kis rézdarabot, ami ahhoz a sírhoz tartozott. Mi eladtuk, és volt mit enni.” Az egyik tolvaj vallomása érzékelteti azért azt a veszélyt, ami ezekkel a rablásokkal járt. „Az idegen Neszamon felvitt minket magasra és megmutatta IV. Ramszesz király sírját. Azt mondtuk neki: Hol van az a sírmunkás, aki veled volt? Ő azt mondta. A sírmunkást, a kis szolgálójával együtt, aki velük volt, meggyilkolták, s így már nem okoznak több gondot.” A sírrablások tovább folytak. Ezeket a rablókat ugyancsak kegyetlenül megbüntették. Legtöbbjüket halálra botozták vagy vízben fojtották meg. De a kisebb bünökért is, akit elkaptak, át kellett essen az orr és fülcsonkításon. Sok felbujtót azonban nem kaptak el. Ők főként a templomi rétegekben, a papi körökben mozogtak.

Amikor Kr.e. 1071 körül vége lett a Rameszszida kornak, és az utolsó, XI. Ramszesz is eltűnt, akiről egyébként már teljes megvetéssel beszéltek, az ország kettészakadt. A déli részre, amelyet a hatalmas és gazdag luxori és karnaki Amon főpapok irányítottak, és északra, ahol Szmendész vette kezébe a hatalmat. A két király – a papkirály és fivére – jó kapcsolatokat ápolt, melyet kölcsönös házasodásokkal meg is őriztek. Az ő idejükben azonban a sírrablások olyan méreteket öltöttek, hogy a főpapoknak kellett beavatkozni a Királyok Völgyében. Így a kirabolt sírokból összegyűjtötték a királmúmiákat, és mások félreeső, titkosnak vélt sírjaiban helyezték el őket. Gyakran javították, restaurálták a múmiapólyákat, esetleg ajándékokkal is ellátták a halottakat. Szerencsére ezek közül elég sok épségben megmaradt.

Széthnaht múmiája fahajóba helyezve, II. Amenhotep fáraó sírjában, ahogy Victor Loret megtalálta

Nemcsak királyok múmiáit, hanem királynék, hercegek, de még a papi réteg múmiáit is összegyűjtötték és elrejtették. Az 1880-as évek végén történt, hogy Gaston Maspero, a Kairói Múzeum akkori igazgatója kapott egy fülest, hogy Luxorban olyan műtárgyakat árulnak, amelyeknek tulajdonosai ugyan a tudományos életben ismert személyektől származnak papiruszok vagy feliratos anyagból, de sírjuk nem került még elő. Leutazott, és inspektoraival nyomozni kezdett. Rábukkantak az Abd el-Raszul családra, akik hírhedt sírablók voltak. Az ő leszármazottjuk Sheikh Ali, aki egy fogadót tartott fenn Gurnában. Én még ismertem. Ez a család talált meg egy ilyen rejtékhelyet, és ha szükség volt egy kis pénzre, oda jártak fosztogatni. Hamarosan kiderült, hogy a műtárgyak sokkal többet elárultak, mint gondolták volna. Kemény vallatás után, Qenában, egyikük vallo-mást tett, és elárulta a rejtékhelyet.

Merneptah fáraó lesújt az ellenségre. Memphiszi palotájának ajtófélfája (Pennsylvania Museum)

Valójában két rejtékhely is volt. Az első a királyoké, akiket különböző sírokból gyűjtöttek össze II. Amenhotep fáraó sírjába, a második

rejtékhely meg az Amon papok és papnők rejtékhelyei voltak. Az elsőt Loret fedezte fel, a másodikat Maspero-ék. A lehető leggyorsabban összecsomagolták, a Nílushoz szállították, hajóra rakták, és a Kairói Múzeumba vitték. Egy korabeli leírás szerint a sírokból lakók hatalmas menetben, csoportosultak, és valóban megrendítő volt látni, hogy hogyan búcsúznak ezektől a régi nagy királyoktól, akiket pedig mondhatni teljesen kifosztottak.

Valójában a baj már az Első Átmeneti Korban megtörtént, amikor az Óbirodalom biztonságban, gazdagságban, nyugalomban, önbizalommal eltelten élő társadalmát megrendítette a polgárháború. Akkor egy keserű, szkeptikus hang érvényesült az irodalomban és a művészetben is, de még a középbirodalmi művészetben is. Aztán az Újbirodalom nagy fáraói alatt gazdagság, béke és nyugalom jellemezte Egyiptom még II. Ramszesz korában is virágzott, de amikor a tengeri népek hatalmas áramlása több hullámban is megindult Egyiptom felé, benne a görögök őseivel, a latinok, szicíliaiak, szárdok őseivel, akkor az elhárítás kimerítette az országnak a gazdasági lehetőségeit, az embereket pedig éppen az élet bizonytalan volta rendítette meg. Hozzájárult még a bűnözéshez a sok idegen beszivárgása keletről és nyugatról, később a zsoldosok – az 1. évezredben is volt királygyilkosság. Ekkor a katonák ölték meg a fáraót, mert úgy érezték, hogy odadobta őket az ellenségnek a saját maga védelmében. De a 20. dinasztia végén az élet bizonytalanra válása, az elszegényedés, az éhség és a papság mérhetetlen kapzsisága volt az, ami előidézte ezeket a bűncselekményeket, rablásokat, amelyeket a kisemberek esetében példás büntetés követett, de az igazi nagy bűnösök sokszor nem lakoltak meg.

Dr. Varga Edith
Szépművészeti Múzeum

Előadás helye és ideje:
Nemzetek Háza, 2006. október 31.

Egyiptomi Füzetek 6/2, 2006.
Kiadja a Magyar Egyiptomi Baráti Társaság Ókori Egyiptomi Bizottsága
Szerkesztő: dr. Györy Hedvig
Levélcím: H-1062 Budapest, Bajza u. 54.
e-mail: gyory@szepmuveszeti.hu